

Spionage in Brussel: De Collega's maken de Koude Oorlog

Georges Timmerman | 10 oktober 2013

Twee nieuwe boeken, allebei gebaseerd op research in de archieven van de geheime diensten van het voormalige Oostblok, geven een verbijsterend en ontluisterend beeld van de activiteiten van de communistische inlichtingendiensten op Belgisch grondgebied tijdens de Koude Oorlog. De gevreesde Oostblokspionnen hebben weliswaar een paar successen geboekt, maar toch waren ze vooral prutsers en klungelaars die hun tijd verdeden met onbenulligheden.

Standbeeld Lenin (Foto Kryshen)

In de tijd van het communisme werden alle bezoekers van de Belgische ambassade in Warschau geobserveerd en gefotografeerd door de Poolse geheime dienst. Eén van die bezoekers was Leo Tindemans, de toenmalige CVP-minister van Buitenlandse Zaken. Maar de Poolse spionnen bleken hem niet eens te herkennen. Idesbald Goddeeris vond de bewuste foto terug in de archieven. “Ze maakt deel uit van een serie van tientallen foto's van bezoekers”, schrijft hij. “De reeks moet met een teelens gemaakt zijn vanuit een schuilplaats aan de overkant van de straat. De agent noteerde op de achterkant van elke foto de nummerplaat van de wagen en het uur van aankomst en van vertrek. De man leek niet te beseffen dat er zich onder zijn objecten ook bekende figuren bevonden, zoals Tindemans.”

In feite vonden de Poolse spionnen àlles verdacht. Na dagenlang een buitenlandse diplomaat te hebben geschaduw, noteerden ze in hun rapport:

Nadat hij om 14.45 uur hotel Silesia had verlaten, heeft de diplomaat op zijn traject enkele keren zijn neus gesnoten in een witte zakdoek, die hij in de zak van zijn jas bewaarde. Het boterhamtrommeltje waarmee de diplomaat het hotel heeft verlaten was gelijkmatig gevuld en zou een foedraal (camouflage) kunnen zijn voor een of ander instrument (bijvoorbeeld een magnetfoon, een radio enzovoort). Bovendien droeg de diplomaat het trommeltje gedurende het merendeel van het afgelegde traject op een atypische manier onder de oksel van zijn linkerarm.

De Stasi, de Oost-Duitse inlichtingendienst, investeerde zes jaar lang veel energie, tijd en middelen in een Gentse rechtenstudent, die beweerde dat hij later aan de slag zou gaan als vertaler bij de Europese Gemeenschap. Kristof Clerix vond in het Stasi-archief het complete dossier, 415 bladzijden dik, over de rekrutering van Strobel, de codenaam van de student. Het bevat evaluaties van de operatie, een persoonlijkheidsanalyse van het doelwit, de valse identiteiten die werden gemaakt voor zijn rekruteerder, rapporten van mislukte bezoeken, afspraken in cafés en restaurants en buitenlandse reizen. Maar na verloop van tijd vond Strobel werk in Rijsel, een job bij de EG interesseerde hem niet meer. De hele operatie heeft voor de Stasi geen enkel concreet resultaat opgeleverd.

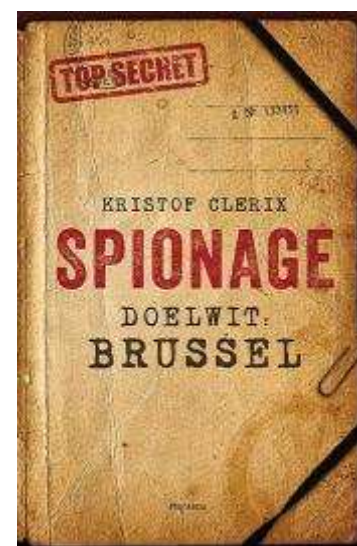
Sappig

Kristof Clerix is een onderzoeksjournalist bij MO* Magazine, die zich specialiseert in de wereld van de inlichtingendiensten. Voor zijn boek bezocht hij de archieven van zes geheime diensten van het Warschaupakt in Berlijn, Boedapest, Boekarest, Praag, Sofia en Warschau. Hij ging op zoek naar “de beste Brusselse 007-verhalen uit de jaren zeventig en tachtig”. Dat resulteert in negen sappige cases, deels al eerder bekende zaken die worden aangevuld met veel onbekende operationele details, deels volledig nieuwe spionageverhalen.

Clerix mocht zijn boek voorstellen in de Brusselse hoofdzetel van de Belgische Staatsveiligheid. Alain Winants, de chef van de Staatsveiligheid, en generaal Eddy Testelmans, zijn collega van de militaire inlichtingendienst ADIV, maakten van de gelegenheid gebruik om eens te meer te pleiten voor meer middelen en meer personeel. De val van het IJzeren Gordijn betekende immers niet het einde van het spionagetijdperk, zoals velen dachten. “Vergis u niet”, waarschuwde Winants, “de situatie is vandaag erger dan toen, en veel complexer. Spionage is vandaag gesofisticeerde en vooral moeilijker te bestrijden dan vroeger.” Ten minste een op drie van de honderdvijftig Russische diplomaten in Brussel is een spion, weet Winants. En volgens Testelmans zijn de door Clerix beschreven cases nog steeds relevant en actueel, en vormen ze maar het topje van de ijsberg.

De Leuvense historicus en Oost-Europakenner Idesbald Goddeeris pakte het anders aan. Hij concentreerde zich uitsluitend op de Poolse geheime dienst, en opteerde voor een academische benadering, doorspekt met persoonlijke bedenkingen en anekdotes. Goddeeris situeert de evolutie van de Poolse veiligheidsdienst binnen het ruimere kader van de naoorlogse geschiedenis en bestudeerde systematisch alle aspecten van zijn onderzoeksobject. Dat levert een genuanceerd, gedetailleerd en complex beeld op van een hele reeks tot nu toe onbekende dossiers.

Alain Winants: Vergis u niet, de situatie is vandaag erger dan toen, en veel complexer.

Gefrustreerde mannen

Hoe meer informatie er boven water komt, hoe duidelijker het wordt dat het imago van de gevaarlijke, almachtige, alomtegenwoordige en superefficiënte Oostblokspionnen niet met de werkelijkheid overeenstemt. De Poolse Sluzba Bezpieczenstwa (SB), zo blijkt uit het boek van Goddeeris, onderschepte brieven, tapte telefoons af, snuffelde rond in hotelkamers, schakelde secretaresses en huispersoneel in om 'targets' te observeren, schaduwde westerse diplomaten, bedroog en manipuleerde iedereen en wantrouwde zelfs zijn eigen medewerkers. Maar de efficiëntie was ver zoek.

Goddeeris stelde vast dat de SB enkele zeer specifieke interessevelden had:

Zij noteerde systematisch of iemand er warmpjes bijzat, graag een glas dronk, op vrouwen of op mannen viel, af en toe een scheve schaats reed, in conflict leefde met bepaalde mensen, lelijke trekjes had, goed in zijn vel zat enzovoort. Zulke zaken waren nuttig voor een veiligheidsdienst. Zwakke kanten zoals frustraties, vijanden, overspel, geldproblemen en verslavingen waren de beste toegangspoort voor rekrutering. Een rooskleurige situatie kon ook wijzen op samenwerking met de vijand. En vrouwen en vodka smeedden een band binnen het uitermate masculiene veiligheidsapparaat. Toch lijken deze technieken en interessevelden niet alleen de wapens en de doelwitten van een gewetenloos apparaat. De verhalen over escortmeisjes, de speculaties over homoseksualiteit en de vele overdrijvingen tonen dat we ook te doen hebben met obsessies van gefrustreerde mannen en misschien zelfs met symptomen van een gedegeneerd systeem. Opvallend is immers dat deze informatie nergens toe leidde. De inlichtingenofficieren trokken er geen conclusies uit. Hun vondsten leidden niet tot chantage of nieuwe actieplannen.

Het Poolse veiligheidsapparaat was een enorme bureaucratische machine, bezeten door details, die met ongelooflijk veel mankracht een overaanbod van grotendeels onbruikbare of onbetrouwbare gegevens produceerde. "Het intellectuele niveau van de SB maakt weinig indruk. De inlichtingenofficieren gaan kort door de bocht in hun analyses en bouwen hun conclusies op los zand." In rapporten worden Belgische eigennamen verkeerd gespeld, verslagen van ondervragingen verraden een simplistische of vastgeroeste kijk op de realiteit, agenten overschatten en overdreven het belang van hun targets en stonden niet kritisch tegenover hun bronnen. Met als gevolg dat de dossiers vol staan met irrelevante onzin, geruchten, dwaasheden en absurditeiten.

Er was iets grondig mis met de SB.

Niet alleen lieten de agenten hun seksuele fantasieën de vrije loop en behandelden ze hun objecten met groot dedain.

Er waren nog andere problemen. De SB beschikte over zoveel informatie dat ze die niet kon verwerken. Mede daardoor wemelden haar verslagen van de onnauwkeurigheden: typefouten, feitelijke onwaarheden, ongefundeerde analyses, naïeve parafaseringen enzovoort. Alleen op inzet scoorde ze goed. De SB heeft zeer veel energie gestoken in al haar werk. Maar dat maakt het contrast met het resultaat des te schrijnender.

Zelfde bedje

Wat betekent die vaststelling voor de efficiëntie van de contraspionage van de Belgische Staatsveiligheid en de westerse inlichtingendiensten in het algemeen? Goddeeris vond in de Poolse archieven aanwijzingen dat die in hetzelfde bedje ziek waren als hun Poolse tegenstanders:

Zij brachten allerlei losse en weinig accurate gegevens samen, waarvan de relevantie zoek was. Zij werkten met spionnen die geen toegang hadden tot interessante informatie. Zij betaalden wedden aan mensen die gepubliceerd materiaal verkochten als originele gegevens. Zij leefden in dezelfde wereld waar elk detail belangrijk was en niemand zich nog afvroeg waar men mee bezig was.

Door hem geraadpleegde Poolse bronnen insinueren dat “de geheime diensten van het Oostblok en van het Atlantische bondgenootschap veel parallellen vertoonden.”

Zou het kunnen dat de communistische veiligheidsdiensten en de toenmalige/hedendaagse Belgische Staatsveiligheid meer op elkaar lijken dan doorgaans gedacht wordt? De Poolse SB vond vaak aanwijzingen dat haar Belgische tegenhanger op dezelfde manier te werk ging. Of die stelling klopt, valt moeilijk te controleren. In tegenstelling tot de archieven van de geheime diensten van het Oostblok, zijn de Koude Oorlog-archieven van de westerse inlichtingendiensten immers (nog) niet toegankelijk.

“Toch prikkelt dit boek over de Poolse SB ook de nieuwsgierigheid naar de toestand in België”, stelt Goddeeris. “Hoeveel geheim agenten per duizend inwoners zou de Belgische Staatsveiligheid gehad hebben tijdens de Koude Oorlog? Werkte zij op een efficiëntere manier? Hield zij zich met ernstigere zaken bezig dan de trivialiteiten van de SB? Sprak zij op een meer respectvolle manier over haar studieobjecten? Het zijn fundamentele vragen: we gooien onze privacy voor een deel te grabbel aan deze instelling. Maar we kennen het antwoord niet.”

De Collega's

Spionage escaleerde in de Koude Oorlog, een beetje zoals de wapenwedloop. In die zin was het een bijna comfortabele tijd voor inlichtingendiensten, aan beide zijden van het IJzeren Gordijn. Over de ingezette middelen was geen discussie, alles viel onder de *raison d'état* en daarover werden geen vragen gesteld. “Dat kwam de efficiëntie niet ten goede”, vindt Goddeeris. “Integendeel, spionage degenereerde. Inlichtingofficieren leefden in een eigen wereld. Ze stelden niet in vraag dat ze nooit alles konden weten. Ze waren niet meer bezig met de inhoud, maar bogen zich over de vorm. Ze richtten zich meer op de strategieën om de tegenstander te benaderen dan op zijn eigenlijke activiteiten. Ze waren verstopperij aan het spelen.”

Goddeeris denkt dat de SB veel van een audit had kunnen leren. Maar dat heeft de dienst nooit overwogen. “Integendeel, ze straalde een grote zelfvoldaanheid uit en toonde zich tevreden met alle details. Officieren droegen op om elk nieuw feitje verder te onderzoeken. De overheid bleef in de jaren zeventig en tachtig steeds meer investeren in het veiligheidsapparaat. Een kosten-batenanalyse hebben de Polen nooit gemaakt.” Over de efficiëntie van de prestaties van de Belgische contraspionagediensten tijdens de Koude Oorlog blijft het eveneens koffiedik kijken [<https://www.apache.be/20704/kgb-in-belgie/>].

In zijn boek maakt Goddeeris brandhout van het klassieke beeld over Oost-Europese inlichtingendiensten. “We zien die gemakkelijk als een van de speerpuntsectoren van de communistische staat. Op veel vlakken werkte het communisme niet, maar het Westen heeft dat lang niet gezien omdat het verblind was door de realisaties in domeinen als de wapenindustrie en de ruimtevaart. De inlichtingendiensten leken ook tot die succesgebieden te behoren. Maar dat klopt niet. Ons beeld is misvormd door de romans van Ian Fleming. Als wetenschapper gebruik ik niet graag een boutade, maar in feite wordt de sfeer onder de Poolse SB'ers beter geëvoceerd in de Vlaamse komische reeks ‘De Collega's’ van Jan Matterede dan in de James-Bondfilms.”

* “Spionage, doelwit: Brussel”, Kristof Clerix, Uitgeverij Manteau, 2013, 288 blz., 22,50 euro

* “Spioneren voor het communisme. Belgische prominenten en Poolse geheim agenten”, Idesbald Goddeeris, Uitgeverij Lannoo, 2013, 339 blz., 24,99 euro

Meer Apache.be

Schrijf u in voor onze wekelijkse nieuwsbrief [<https://www.apache.be/nieuwsbrief/>] en mis niets van de diepgaande onderzoeksjournalistiek van Apache.be.

Over dit artikel

Bron	Apache News Lab [http://apache.be]
Titel	Spionage in Brussel: De Collega's maken de Koude Oorlog
Auteur(s)	Georges Timmerman
Permalink	https://www.apache.be/?p=41361
Gepubliceerd	10 oktober 2013 @ 12:00. Met update op 10 oktober 2013 @ 12:13
Opgevraagd	11 oktober 2013 @ 13:42